

Kruununnimismies Berglundin kuolema

Sunnuntaiaamuna 18. marraskuuta 1917 Albergan asemalta lähti joukko miehiä liikkeelle resiinalla. Miesjoukko oli Albergan lentävä osasto ja sen hommana oli kiertää seutukunnalla varmistamassa, ettei työväkeä vastaan vehkeillä. Aseita oli jo, ja tehtävänä oli mennä hakemaan niitä lisää, tekemään kotietsintöjä Espoon epäilyttäviin taloihin.

Albergan punakaartin lentävät

Oli estettävä lahtarikaartien aseistautuminen ja hyökkäykset työväestöä vastaan, näin sanottiin. Tehtävän lentävät olivat saaneet Albergan työväenyhdistyksen järjestyskaartilta. Jo edellisinä suurlakon päivinä nämä miehet olivat takavarikoineet aseita useiden poliisimiesten luona Albergassa. Poliisimies Erliniltä oli viety revolveri. Erään poliisin asunnosta oli takavarikoitu myös papereita ja muistivihkoja. Järjestyskaarti oli käynyt myös Albergan kartanon pehtoorilta hakemassa yhden kiväärin ja yhden pistoolin. Villa Elfvikissä oli käyty, mutta sieltä ei löydetty mitään. Takavarikoinnit olivat sujuneet ilman pahoja välikohtauksia. Mukana oli ollut Albergan työväenyhdistyksen vanhoja johtomiehiä, heillä luultavasti oli rauhoittava vaikutus niin isäntiin kuin omiin miehiin.

Löydettyjä aseita oli nyt miesten mukana. Aseet eivät olleet omia, periaatteessa ne kuuluivat työväenyhdistykselle tai sen järjestyskaartille. Kar-

tanoita, huviloita ja isompia taloja tarkastettiin, niitä samoja, joissa kunnan elintarvikelautakunta oli aikaisemmin kiertänyt, tekemässä tarkastuksia viljamäärästä ja muista varastoista. Lentävien joukon johtaja oli Johan Henrik Nieminen eli Hirvi-Nieminen. Johtajaksi häntä ainakin sanottiin myöhemmin. Hän oli vanhin miehistä, jo yli neljäkymmenen. Hirvi-Nieminen oli tunnettu hirven salametsästäjä. Mies oli kierrellyt ympäriinsä hirtvirekillään vuosikausia, Uudellamaalla pitkin monia eri pitäjiä. Niistä retkistä kerrottiin, niistä kirjoittivat joskus sanomalehdetkin.

Paljon hän oli käyttänyt retkillään juuri tätä junarataa, jota nyt painettiin resiinalla. Rautatie oli rakennettu Espoon läpi aina Tammissaareen asti parikymmentä vuotta aikaisemmin. Hirvi-Nieminen oli perheellinen reissusäili. Nyt hän oli asunut muutamia vuosia Albergassa, oli vuokralla eräässä talossa, ja hänen perhettään oli muuttanut sinne myös. Tuleeko Nieminen taas hirven kanssa, arvailtiin Albergassa aamuöisin kuuluvaa kolinaa toisinaan hänen asuintalossaan.

Hyvin moni lentävän osaston miehistä asui aivan lähellä naapureina Bergansissa. Frans Nyqvist oli myös nelikymppinen. Hän oli ollut muonarenkinä Hämeenkylyn kartanossa toistakymmentä vuotta. Sitten hän oli muuttanut rengiksi Albergaan, Koskisen taloon. Hänellä oli vaimo ja lapsia. Viktor Luoto oli Pusulasta, hän oli kolmanneksi vanhin, melkein kolmenkymme-

nen. Hän oli tullut vallitöihin ajuriksi, muuttanut vuotta aikaisemmin Albergaan, mukaan oli tullut hänen vaimonsa ja kolme lasta. Yksi lapsi lisää oli pian tulossa. Luodon nuorempi veli Paavo oli myös mukana, hän oli parikymppinen. Edvard Tynnilä oli maatyömies Iitistä, iältään 25.

Mukanaresiinassa oli myös eräs Heikki Lehtonen, Karl Vidgren ja ”Iso-Väinö” eli Väinö Vaden-Aaltonen. Rafael Öhrmark oli vähän yli kahdenkymmenen, hän oli syntyjään Espoonlahden pohjukan tienoolta. Öhrmarkilla oli kalastaja Koranderin siskon kanssa kaksi lasta. Mukana resiinassa ollut kalastaja Kalle Korander oli näin ollen Öhrmarkin käly. Korander oli ikävuosiltaan 18, joukon nuorin, hän asui Tarvon saaressa. Korander oli joukossa ainoa, jonka äidinkieli oli ruotsi. Melkein kaikki lentävät olivat olleet Venäjän valtion teetämissä linnoitustöissä Albergassa. Sille työmaalle oli koottu väkeä ympäri Suomenmaan heimoista ja ulkomaidenkin heimolaisia, aina kiinalaisia myöten.

Resiinassa kulki Albergan punakaartin lentävä osasto melkein kokonaisuudessaan, kymmenen miestä. Muutaman oli jätävä asemalle, sillä he eivät mahtuneet kyytiin. Pois jäi Johan Lindblom, hän oli kotoisin Bromarvista. Iivari Hirvinen oli Somerolta, hän oli asunut maailmansodan alusta Albergassa, ja oli jo silloin liittynyt työväenyhdistykseen, jollaisessa hän oli ollut myös kotipaikallaan. Hänellä oli yksi lapsi. Hirvinen oli vanhana yhdistysmiehenä poikkeus, muut olivat olleet työväenyhdistyksessä vasta vallankumousvuoden 1917 keväästä mukana. Joitakin lentäviä on tässä luettelossa voinut jäädä pois, sillä jotkut löytyivät asioita selvittäessä vasta paljon myöhemmin kuin jotkut toiset. Tässä on kerrottu se, mitä joukon koostumuksesta saatiin selvää seuraavan kesän kuulusteluissa.

Lentävät kohtaavat nimismiehen ja poliisit

Lentävä osasto kiiti kohti länttä yhden pysäkinvälin. ”Dressina” jäi Grankullan asemalle. Kierrettiin jalan useammassa talossa, vaadittiin piilotetut aseet ja saatiinkin niitä. Päämääränä oli mennä Finnän kartanolle, oli kuultu, että siellä olisi ollut valkokaartilaisia enemmänkin. Apuun pyydettiin Helsingin punakaartilaisia, joita myös liikkui omina ryhminään Espoossa. Finnästä ei löytynyt mitään. Lentävä osasto tuli kierrokseltaan Espoon asemalle.

Siellä nähtiin, että helsinkiläiset lentävät olivat pidättäneet nimismies Hugo Berglundin ja kaksi poliisia. Heidät oli löydetty virkatoimissaan. He olivat olleet vanginkuljettajan luona Espoon aseman lähellä. Vangitut poliisimiehet oli otettu junaan, joka lähtisi kohti Helsinkiin. Junat eivät suurlakon aikana periaatteessa kulkeneet, siitä ei myöhemmin kerrottu, oliko tämä juna lentävien miesten määräyksestä liikkeellä. Samaan junaan tulivat Espoon asemalta myös Albergan lentävän osaston asemiehet. Juna lähti liikkeelle. Se pysähtyi pidemmäksi aikaa Grankullan asemalle. Matkan aikana Albergan lentävien miehet kulkivat vauhuissa ja neuvottelivat helsinkiläisten kanssa. He neuvottelivat siitä, että heidän mukanaan olevat nimismies ja poliisit annettaisiin heille, vietäväksi Albergan työväentalolle. Nimismies oli paikakunnalla tunnettu ja vihattu. Hän oli valvonut sotatilalakeja, vaatinut sotaveron maksamista yhdistysiltamasta. Kortinpeluu oli kielletty, öisin oli ulkonaliikkumiskielto. Nimismiehen johdolla oli valvottu näitä asioita, hän oli ollut monessa vanhan Venäjän vallan asialla.

Olipa nimismies myös valvomassa, että Espoon kunta hoiti sotatilalain nojalla määrätyt velvoitteet venäläisen sotaväen majoituksesta ja huollosta.

Nimismiehelle oli viikkoa aikaisemmin annettu tehtäväksi luoda Espooseen kunnallinen järjestysvalta, johon olisi koottu miehistöä kaikista kansalaispiireistä, myös työväen keskuudesta, myös näistä lentävän osaston miehistä, ainakin periaatteessa. Juna jyskytti kohti Albergaa. Helsinkiläiset suostuivat ehdotukseen, nimismies luovutettiin paikallisten käsiin. Neuvottelemassa asiasta oli ollut Hirvi-Nieminen ja joitakin muita. Albergan lentävät valvoivat samaan aikaan vaunujen ovia.

Hirvi-Nieminen sanoi: Nyt on Hugo meidän kynsissämme. Niemisellä oli vanhaa vihaa nimismiestä kohtaan, sillä hän oli useita kertoja jäänyt kiinni hirven salametsästyksestä. Lihat oli takavarikoitu ja myyty nimismiehen järjestämässä huutokaupassa. Niin oli käynyt vain kaksi vuotta aikaisemmin, kun Nieminen kumppaneineen oli ollut hirvimetsällä Espoon Stensbölessä ja jäänyt kiinni verekseltään. Tänä iltana ne pannaan kylmiksi, sanoi jo junassa Iso-Väinö. Koski sanoi jonkun sanoneen, että ne pitäisi kaikki laskea maahan.

Tultiin Albergaan. Nimismies ja kaksi poliisia määrättiin ulos. Vanginvartijat vaihtuivat. Lähettiin kulkemaan kohti työväentaloa, joka oli aseman pohjoispuolella Harakassa, noin kilometrin päässä. Asemalta liittyi mukaan muutamia, jotka olivat joutuneet jäämään aamulla sinne, kun resiinaan ei mahtunut. Joitain muitakin liittyi joukkoon. Monet näkivät asemalla tilanteen. Nimismies oli vangittu ja vangitsijoissa oli Hirvi-Nieminen. Se oli tapaus, joka herätti uteliaisuutta.

Mentiin kohti työväentaloa. Poliisit kulivat mukana kuuliaisesti. He eivät puolustautuneet mitenkään, he luultavasti vain toivoivat, että kaikki päättyy muuten kuin pahimmalla tavalla kun vain ei vastustella. Nieminen ja jotkut muut

taluttivat Berglundia tien keskellä, pahimmissa kuralätäköissä. Berglund sanoi, että hänen jalkansa ovat kipeät. Nimismies tyrkittiin silloin tällöin kumoon. Nyt sä perkele kerrankin olet minun kynsissäni ja nyt minä sinulle opetan ja kosten, mitä ennen sun tähtesi olen saanut kärsiä, sanoi Nieminen. Tähän asti olet minua pinnistänyt, nyt pinnistän takaisin, oli Nieminen sanonut nimismiehelle. En minä mitään pahaa ole sinulle tehnyt. Ja sen minkä olen tehnyt, olen joutunut tekemään virkani puolesta, sanoi nimismies. Tänä iltana ammun sinua korvan juuresta pääkallon läpi, Nieminen kuului myös sanoneen.

Murhamäellä

Mentiin hiljaisempaa oikotietä, tultiin pellon yli aukiolle mäensyrjään. Taloja ei ollut aivan lähellä. Oli jo kävellessä puhuttu miesten kesken, että poliisit ammutaan. Nyt poliisimiehet määrättiin kulkemaan joukon edessä vierekkäin. Nieminen sanoi hiljaa kaikille siinä sen olevan sovelias paikka, ja kukaan ei saa joukosta poistua. Nieminen ja pari muuta edessä olevaa ampuivat kohti poliiseja selkään. He kaatuivat. Nimismies Berglund jäi seisomaan ja sanoi: mikä nyt on? Kyllä minä näytän mikä tämä on, sanoi Nieminen. Hän ampui. Nimismies kaatui. Ammuttiin kaksi laukausryöppyä, noin puolensataa laukausta. Kaikkien on ammuttava, koska kaikkien on oltava yhtä syyllisiä, sekin kuului sanotun.

Laukauksia oli noin viisikymmentä ja ne ammuttiin yhdessä ryöpyssä. Nimismieheen ammuttiin eniten reikiä. Koranderilla oli ruotsalainen tai saksalainen sotilaskivääri, Lindblomilla sotilaskivääri. Tynnilällä oli Husqvarnan hirvikivääri. Hirvisellä oli browning. Nyqvistillä oli Nagan-pistooli. Vidgrenillä oli lyijykuulia ampuva revolveri.

Kun ammunta oli lopetettu, Hirvinen tuli potkimaan maassa makaavia ruumiita. Heikki Lehtonen musersi nimismiehen pään kiväärin kolvalla. Mätkintä kuului pimeässä. Nieminen sanoi sitten kaikille, että työväentalolla kerrotaan, että lahtarikaarti hyökkäsi tien sivusta. Muut heittäytyivät maahan, mutta vangit jäivät seisomaan ja heidät erehdyksessä ammuttiin. Kaikki kertovat tämän tarinan, sovittiin, ja jotkut heittäytyivät maahan saadakseen vaatteisiinsa rapaa. Jotkut olivat ontuvinaan, kun tultiin työväentalolle.

Työväentalolla oli muita, se oli tapahtumien paikallinen johtokeskus suurlakon aikana. Siellä kerrottiin, että oli jouduttu lahtarien hyökkäyksen kohteeksi. Sutisen veljekset olivat johtajamiehiä, he lähtivät katsomaan hyökkäyspaikkaa lentävien miesten kanssa. Tarinaan tuskin uskottiin, ainakaan työväentalolta ei lähtenyt joukkoa aseistettuja miehiä taisteluun lahtarikaartin kanssa, tai etsimään lahtareita.

Järjestyskaartin johto oli kunnianarvoisia vanhoja järjestöaktiiveja. He olivat yöllä ruumiiden luona päättäneet, että ruumiit kuljetetaan vasta aamulla pois. Järjestyskaartin johdolla oli varmasti tilanteessa miettimistä. Moni työväentalolla olleista sanoi myöhemmin tajunneensa puheet valkokaartilaisten hyökkäyksestä heti valheeksi. Moni oli kuullut ampumisen. Uunintekijänvaimo Matilda Ekholm oli hakenut maitoa illalla, ja nähnyt lyhdyn ja miesjoukon, joka oli kinastellut ja yksi oli sanonut: me ollaan työmiehiä. Paikkakunnalla riitti puhuttavaa tästä tapauksesta. Joku oli tiennyt jo laukaukset kuullessaan, että Hirvi-Nieminen oli selvittänyt välinsä nimismiehen kanssa. Se oli yli puoli vuotta myöhemmin kerrottua, kun lentävän osaston väkeä jo tutkittiin ja tuomittiin murhista. Tietenkin tapauksen jälkeen tiedot ja mielipiteet ovat voineet olla muunlaisia.

Yksi työväenyhdistyksen järjestömies Angervo ilmoitti seuraavana päivänä eroavansa yhdistyksestä, kun siitä on tullut roistojen yhdistys. Angervo jatkoi kuitenkin elintarvikelautakunnassa työväenyhdistyksen edustajana, ja oli mukana siten punaisten hallinnossa sisällissodan ajan. Ehkä oli muunkinlaisia mielipiteitä, sellaisia, jotka ymmärsivät ja hyväksyivät teon, kun vallankumous meni ryminällä eteenpäin.

Loppuselvittelyjä

Surmapäivän iltana työväentalolla, lentävien kesken omassa porukassa vannottiin vielä, että asiat kerrotaan niin kuin sovittiin. Jos joku tekee toisin, hänet tapetaan. Myöhemmin illalla ampujat kävivät katsomassa lyhdyn kanssa ruumiita. Niiden taskut pengottiin. Saalis piti jakaa tasan. Myöhemmin monet arvelivat, että jotkut olivat pimeässä laittaneet omilla käynneillään omiin taskuihinsa arvokkaammat löydöt. Joillakin oli tapauksen jälkeen rahaa paljon, toisilla ei mitään. Kukaan ei myöntänyt, että olisi löytänyt jotain. Moni arveli kuitenkin jääneensä osattomaksi, kun muut veivät saaliin.

Aamulla ajuri Kalle Saarinen tuli hevosella ja kärryillä paikalle. Mukaan tuli ampujista ainakin Iivari Hirvinen. Hän oli auttamassa, kun ruumiit nostettiin makaamaan kärryille. Ne peitettiin kankaalla, mutta jalat jäivät näkyviin. Kärryt seisautuivat kylällä ja moni näki kuorman, josta pilkotti koipia. Koivet olivat sukkasillaan. Hirvinen oli yöllä katsonut nimismiehen kenkiä, jotka olivat olleet vanhat ja paikatut. Hän jätti ne. Kengät olivat sitten kelvanneet jollekin toiselle. Kalossit oli jätetty nimismiehen viereen.

Saarinen lähti viemään kuormaa Helsinkiin patologiseen laitokseen. Hänellä oli kivääri selässään. Myös toinen kiväärimies tuli mukana, ja

tämä mainittiin ruumiinavauspöytäkirjassa. Professori Ernrooth teki ruumiinavauksen kolme päivää myöhemmin. Nimismiehen kasvot ja ruumis kuvattiin. Läsä oli ruumiit vastaanottanut vahtimestari, opiskelijoita ja myös yksi miliisi Heino. Nimismieheen oli ammuttu ainakin seitsemän luotia, ehkä yhdeksän tai enemmän. Luodit olivat kivääristä ja browning-pistoolista. Yksi oli osunut päähän, muut kehoon, yksi luoti oli lävistänyt keuhkot. Kasvot oli litistetty ja murskattu.

Poliisit tutkittiin pari päivää myöhemmin. Toiseen poliisiin oli ammuttu viisi laukausta, toiseen kolme. Enempää poliisitutkintoja ja papereita ei näistä kuolemantapauksista tehty. Ei ollut poliisilaitosta niitä tekemään. Jotkut porvarien sanomalehdet kertoivat ruumiinavauksien tuloksista.

Nimismiehen elämän päättyi Harakan mäkeen sunnuntai-iltana. Maanantaiaamuna 19.11.1917 Albergan lentävän osaston toiminta jatkui. Joukko lähti uudelle tiedustelumatkalle samoille seuduille kuin edellisenä päivänä. Käytiin Kilon kartanossa ja monessa muussakin talossa. Saatiin mukaan pari haulikkoa, luodikko ja pistooli. Sitten menttiin Klobbskogin taloon. Korander, Hirvi-Nieminen ja muut menivät sisälle. Vahtiin ulos jäi Örnmark, Tynnälä ja Koski. Sisällä ei ollut isäntää. Sitten pihalta kuului laukaus. Örnmark oli ampunut hovioikeuden auskultantin Paul Aspelinin. Örnmark oli huutanut kädet ylös, Aspelin ei ollut nostanut niitä, ja Örnmark ampui hänet. Oliko Aspelin ollut uhmakkaana muutenkin, sitä eivät kuulustelupöytäkirjat kerro. Sen jälkeen käytiin vielä useassa talossa, yhdestä saatiin revolveri mukaan, kunnes menttiin takaisin Albergan työväentalolle. Seuraavana päivänä, tiistaina, porvarilliset sanomalehdet taas ilmestyivät.

Ne kertoivat Helsingin ympäristön murhista. Noin viikkoa myöhemmin Hirvi-Nieminen ja

muutamat muut kävivät Helsingissä punakaartin esikunnassa. He olivat vaatineet, että nimismiehen kuolema on kerrottava sellaisena kuin se on jo kerrottu – nimismies oli kuollut valkokaartilaisten ampumana. Sellaisena sen toistikin Työmies-lehti. Pidettiin vielä sen jälkeen yksi salainen kokous Albergan vastavalmistuneella työväentalolla. Lentävien kesken sovittiin, että se ammutaan, joka kertoo totuuden nimismiehen ampumisesta. Se on nappi otsaan, oli heidän tapa sanoa asia.

Albergan lentävän osaston miehiä löytyi myöhemmin kertomaan marraskuun illan tapahtumista Harakan mäessä yhteensä kymmenen. He olivat Hämeenlinnan, Tammissaaren ja Suomenlinnan vankileireillä, osa oli Katajanokan vankilassa. Sen lisäksi löytyi muita todistajia. Kuulustelujen tekeminen alkoi vasta kesällä 1918 punavankileireillä ja Albergassa todistajien kuulemisella. Niitä tekemässä oli Espoon uudeksi nimismieheksi nimitetty Troberg, joka tunnetusti hakkasi vankeja kuulustelujen tauoilla.

Nimismiehen ampumiseen osallistumisen salaaminen ja tutkintojen pitettäminen onnistui monilta ja näin välttyttiin kuolemantuomioilta, tai tarkemmin sanoen niiden täytäntöönpanolta. Kolme tekijöistä ammuttiin valtiorikosoikeuden päätöksellä, Lindblom, Korander ja Koski. Örnmark pakoili metsissä ja hänet ammuttiin epäselvissä oloissa kiinnioton jälkeen tammikuussa 1919 Espoossa. Hirvi-Nieminen kuoli saksalaisten luotiin Tammissaaren jäällä 6.4.

Eero Haapanen

Lähteet:

VRYO-aktit, Espoon kaupunginmuseon muistitieto vuodesta 1918.